

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПОТЕНЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА:

Міжнародний симпозіум «Інтеграція наукових систем країн-членів ОЧЕС до загальноєвропейського наукового простору: досвід та перспективи» (Київ, 24–25 квітня 2008 р.)

Організацію чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) було створено в 1992 р. у Стамбулі. Президенти і глави урядів одинадцяти країн (Албанії, Вірменії, Азербайджану, Болгарії, Греції, Грузії, Молдови, Румунії, Російської Федерації, Туреччини й України) підписали Стамбульську декларацію, метою якої стало перетворення Чорномор'я на регіон миру, свободи, стабільності та процвітання.

Основні елементи концепції ОЧЕС відображено в Стамбульській декларації і Босфорській заяві, у яких розвиток багатосторонньої співпраці в регіоні пов'язано із розв'язанням найважливішого соціального завдання — підвищення рівня життя населення, а намір країн-учасниць ОЧЕС розвивати співпрацю в цьому регіоні розглянуто як внесок у створення загальноєвропейського економічного простору й інтеграцію зазначених держав у європейську та світову економіку.

ОЧЕС — потужне об'єднання країн на європейському і світовому просторі, де проживає 340 млн людей, розміщені величезні природні і людські ресурси, а також промислова, сільськогосподарська, науково-технологічна база. Особливість цього об'єднання в достатньо контрастних відмінностях країн, які до нього входять, — кількості населення, розмірах території, природних ресурсах й особливо науково-технологічних можливостях.

Організаторами міжнародного симпозіуму, що відбувся в Києві 24–25 квітня, виступили Національна академія наук України і Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Добро-

ва НАН України. З привітанням до зібрання звернувся *Анатолій Шпак*, академік НАН України, перший віце-президент і головний учений секретар НАН України.

На пленарному засіданні з доповідями виступили: *Андрій Кононенко*, виконавчий директор Постійного міжнародного секретаріату ОЧЕС Міністерства закордонних справ України («*Підсумки головування України в ОЧЕС*»); *Анатолій Шпак*, академік НАН України, *Борис Малицький*, директор Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України («*Наукові потенціали держав-членів ОЧЕС: європейський вимір та інтеграція*»); *Косміна Молдован*, науковий співробітник Парламентської Асамблеї ОЧЕС (Туреччина) («*Основні напрямки діяльності Парламентської Асамблеї ОЧЕС*»); *Льован Мінделі*, директор Інституту проблем розвитку науки Російської академії наук («*Стан і тенденції розвитку російської науки в контексті міжнародного співробітництва*»); *Володимир Іванов*, начальник науково-організаційного управління Російської академії наук («*Російська інноваційна система в інноваційному просторі ЄС та СНД*»); *Сиявуш Азаков*, керівник Національного інформаційного пункту ЄС в Азербайджані («*Інноваційна політика в деяких країнах-членах ОЧЕС: порівняльний огляд*»); *Наталія Перчинська* з Інституту економіки, фінансів та статистики Республіки Молдова («*Адаптація системи підготовки і атестації наукових кадрів чорноморських країн до стандартів ЄС: досвід Румунії*»); *Віталій Іванов*, член-ко-

респондент НАН України, в. о. директора Морського гідрофізичного інституту НАН України (*«Інтеграція океанологічних досліджень України в рамках програм ОЧЕС і ЄС»*); Пал Тамаш, директор Інституту соціології Угорської академії наук, експерт ЮНЕСКО і ЄС (*«Проблеми інтеграції науки і організації наукової діяльності в дослідженнях європейських учених»*); Богдан Кияк, директор Державного фонду фундаментальних досліджень (Україна) (*«Результати і перспективи трансграничного україно-румунського наукового співробітництва в рамках грантової підтримки ДФФД»*); Юрій Кундієв, академік НАН України, директор Державної установи «Інститут медицини праці АМН України» (*«Стан медичної науки в Україні і проблеми міжнародного співробітництва в галузі охорони здоров'я»*); Володимир Луговий, віце-президент Академії педагогічних наук України (*«Інтеграція дослідницької і освітньої складових вищої школи в європейській науковій і освітній простір»*); Євген Кутовий, професор Дипломатичної академії МЗС Російської Федерації (*«Роль соціогуманітарних наук у формуванні загальноєвропейського наукового простору»*).

На симпозіумі працювали такі круглі столи: «Досвід та нові можливості в розширенні науково-технологічного співробітництва вчених у рамках ОЧЕС і ЄС: історико-соціологічні аспекти»; «Застосування європейських інноваційних індикаторів у країнах-членах ОЧЕС»; ««Форсайтні дослідження» в країнах-членах ОЧЕС: досвід і можливості європейського співробітництва»; «Удосконалення національних систем підготовки та атестації наукових кадрів у контексті Болонського процесу».

В умовах глобалізації перед країнами, що ввійшли в ОЧЕС, постала дилема: або залишатися на технологічній «периферії» зі всіма наслідками, або через внутрішні механізми системних трансформацій і завдяки спільним зусиллям вийти на якісно но-

вий рівень розвитку, яким нині визнано економічну модель, що має назву інноваційна економіка, або економіка знань.

Науку і технології включено в Стамбульську декларацію як пріоритетні сфери для спільних проектів, разом із транспортом і комунікаціями, промисловістю і торгівлею, обміном інформацією, стандартизацією і сертифікацією товарів, енергетикою, видобутком і переробленням мінеральної сировини, туризмом, сільським господарством і промисловістю, захистом довкілля та ін.

Усередині ОЧЕС сформовано робочу групу з науки і технологій, покликану забезпечити механізм для співпраці з широкого кола проблем: організація регіонального обміну науково-технологічними досягненнями і базами даних науково-технологічної інформації; сприяння співпраці між регіональними академіями наук, вищими навчальними закладами, науковими установами і центрами; захист інтелектуальної власності. Група висунула важливі ініціативи, серед яких і формування наукового простору ОЧЕС. Ця ініціатива стала імпульсом для проведення в 1996 р. в Афінах першої конференції представників академічних кіл країн-учасниць, у квітні 2002 р. — конференції представників національних академій наук, а також створення Асоціації із сейсмічного захисту країн-членів ОЧЕС, Міжнародного центру з інноваційних технологій, Міжнародного центру з проблем води, Міжнародного центру з чорноморських досліджень та ін.

Безумовно, між країнами, які ввійшли до Організації, існують цивілізаційні та соціокультурні передумови для формування єдності. Але разом із тим аналіз показує, що при всіх істотних відмінностях між цими країнами (територія, населення, структура економіки, історичний шлях і традиції) їхньою спільною рисою є слабкий вплив науково-технологічних чинників на динаміку соціально-економічних показників. Певну роль у цьому відіграли особливості як багатоміліардної, так і зовсім недавньої історії цих країн.

З розпадом соціалістичної системи став збільшуватися розрив усередині колишнього соціалістичного сегмента країн-членів ОЧЕС. При цьому Румунія і Болгарія певним чином «зближувалися» з Грецією. «Пострадянський сегмент» теж виявився неоднорідним, зважаючи на присутність у ньому групи великих (Україна й, особливо, Росія) і малих країн.

Постсоціалістичні країни-члени ОЧЕС вступили в другу половину 90-х рр. фактично з відсутністю ефективних інститутів ринкової економіки. Там не було повністю приватизовано навіть малих підприємств — інституту, з якого виростає ринкова економіка. Недостатність матеріальних та інтелектуальних ресурсів для реформування національних науково-технологічних систем у постсоціалістичному сегменті ОЧЕС зумовила відмінності в уявленнях про шляхи реформування і бажану модель реформованої системи.

Національна інноваційна система передбачає, що структури, які беруть участь у процесі передачі і використання знань, по-перше, є на зазначеній території; по-друге, взаємодіють між собою; по-третє, взаємодіють безперервно; по-четверте, взаємодіють ефективно (забезпечуючи реструктуризацію і підвищення конкурентоспроможності від мікро- до макрорівня).

Однією з головних проблем трансформації наукових систем пострадянських країн стало перетворення галузевого сектора досліджень. Галузевий сектор науки — це феномен, що не ґрунтується на ідеології ринкової економіки, однак продовжує домінувати в наукових системах. Ринкова економіка передбачає інші суб'єкти, схеми, функції і мету управління. Головним критерієм для класифікації економічних суб'єктів у цій економіці є вид власності, вид діяльності та їхнє (суб'єктів) ставлення до ринку (працюють чи не працюють на ринок). Тому саме поняття «галузева» втрапило для економіки системне значення.

У тих країнах, де почали кардинально реформувати цей сектор (наприклад, у Румунії), мети не вдалося досягти, тому що вну-

трішньофірмових досліджень і розроблень (ДР) не проводили в жодній із європейських пострадянських країн. Перед ними постала дилема: або визнати виконавців ДР із галузевого сектора звичайними підприємницькими структурами, що працюють на ринок, і, отже, курс на їх приватизацію; або визнати специфічність цих суб'єктів, що потребує їх «страхування» від непередбачуваності ринкового попиту через надання їм статусу, який зберігає за ними право на стабільну підтримку з держбюджету. Промисловий сектор, який виник у цих країнах, поки що складається переважно з малих і середніх підприємств, які проявляють інтерес до ДР.

У 90-х роках у постсоціалістичних країнах-членах ОЧЕС з'явився особливий технологічний сегмент серед виконавців ДР — комерційні організації державної або напівдержавної форми власності з автономним або напівавтономним статусом, залежні від держбюджету. Поки що складно передбачити, чи можуть такі структури стати ланкою в ланцюжку взаємодії в межах національної інноваційної системи: здобуття знань (технологій) — передача технологій — технологічні зміни (реструктуризація економіки) — підвищення конкурентоспроможності підприємств — підвищення конкурентоспроможності економіки. Найімовірніше — ні, оскільки в них реалізується лише перша ланка — «отримання технологій — передача технологій», а розпорядник засобів не є виробничою структурою, тобто користувачем технологій.

Ефективність науково-технологічної співпраці всередині ОЧЕС залежить від рівня інтеграції наукових систем країн-членів. Існують реальні проблеми такої інтеграції. Усе це зумовлює той факт, що в організації переважають дво- або трибічні проекти в науково-технологічній сфері і поки що недостатньо проектів, які б посилили інтеграційні потенції ОЧЕС в цілому.

В. ОНОПРІЄНКО,
доктор філософських наук,
М. ОНОПРІЄНКО,
кандидат філософських наук